

Nyhet

Finland söker ny lönemodell

Nyhet

Regjeringen i Norge varsler krafttak mot ufrivillig deltid

Portrett

Islands Gudbjartur Hannesson setter folks velferd først under krisen

Nyhet

Nyt tidsskrift formidler forskning om det nordiske arbeidslivet

06. September 2011

Nyhetsbrev fra Arbeidsliv i Norden 6/2011

Nyhetsbrev fra Arbeidsliv i Norden 6/2011

Tema: Kriser tester kraften i nordiske velferdsmodeller

Finansiert
av Nordisk
ministerråd

ARBEIDSLIV I NORDEN

Arbeidsforskningsinstituttet
OsloMet - storbyuniversitetet
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

UTGIVER

Arbeidsforskningsinstituttet
På oppdrag fra Nordisk ministerråd
Nordisk ministerråd er ikke ansvarlig for
innholdet i artiklene

ANSVARLIG REDAKTØR

Björn Lindahl

EMAIL

ainredaksjon@gmail.com

WEB

www.arbeidslivinorden.org

Nyhetsbrevet utgis i en e-postutgave,
som kan bestilles gratis fra
www.arbeidslivinorden.org

ISSN 0809-9456 tildelt: Arbeidsliv i
Norden (online)

Innhold

Leder: Utjevning gir bærekraft.....	3
Islands Gudbjartur Hannesson setter folks velferd først under krisen	4
Norden klarade krisen väl men välfärdsmodellen bör anpassas	8
Utjevning drivkraft bak Islands suksess	11
Valgkamp i krisens tegn	14
Populister styr i opposisjon	16
Manchesters arbeidsløse underklasse i fokus etter opptøyer	18
Finland söker ny lønemodell	21
Regjeringen i Norge varsler krafttak mot ufrivillig deltid	23
Nyt tidsskrift formidler forskning om det nordiske arbeidslivet.....	24

Leder: Utjevning gir bærekraft

Økonomisk krise, politiske jordskjelv og terror i Nordens midte som savner sidestykke i moderne tid, har satt preg på de nordiske landene. "Kriser tester kraften i nordiske velferdsmodeller" er månedens Tema. Et viktig spørsmål der er: Må velferdsmodellene tilpasses for at ikke ulikhetene i landene skal bli for store?

KOMMENTAR

06.09.2011

BERIT KVAM

Stadig flere økonomer er enige om at ulikhet var en grunnleggende driver av den økonomiske krisa. Utjevning av ulikhet har vært en grunnleggende drivkraft i arbeidet for å bringe Island på fote etter kollapsen i 2008. I Portrett sier velferdsminister Gudbjartur Hannesson at utjevning av ulikhetene som oppsto under den økonomiske boblen har hatt førsteprioritet. Både OECD og Det internasjonale pengefondet (IMF) fremholder i sine seneste analyser at Island er i ferd med å løse problemene etter finanskrisen, og landet er på vei til å bli friskmeldt.

Utjevning av ulikheter er kjernen i den nordiske velferdsmodellen. I Tema understreker professor Björn Hvinden at modellen holder hva den lover, men at Norden ikke er enestående, og landene har store utfordringer nettopp når det gjelder å fremme utjevning og like vilkår.

Danmark er for eksempel det europeiske landet der ulikheten har vokst mest de siste par årene. Når danskene går til Folketingsvalg 15. september er økonomi og sysselsetting de viktigste temaene. Stadig flere dansker frykter økonomisk fallitt og arbeidsløshet, og velgerne spør seg selvfølgelig hvilke politikere som best kan styre Danmark gjennom krisen.

Da finnene gikk til valgurnene på forsommeren, tok Sanfinnene overraskende 19 prosent av stemmene og ble det tredje største partiet i Finland. Senere har oppslutningen på meningsmålingene bare økt. Også der er det en sosialpolitikk som støtter dem som trenger det mest, som etterspørres. Etablerte politikere har glemt å lytte til de mindre heldige i samfunnet, sier de politiske analysene.

Islendingene tok til gatene da kollapsen var et faktum, og statsministeren måtte gå. I England har vi sett opprøret ta form. Fra Manchester formidler vår korrespondent hvordan opptøyene har satt søkelys på det store og voksende gapet mellom fattig og rik.

Rory O'Farrel, forsker ved den Europeiske fagbevegelsens forskningsinstitutt, ETUI, mener det er logisk at satsing på større likhet er en forutsetning for en bærekraftig fremgang. Mange islendinger har lidd under tilstrammingene som er gjort for å bringe økonomien i balanse, men målsettingen om utjevning og velferd for alle, kan som erfaringene fra de nordiske velferdsmodellene viser, være det som avgjør bærekraften i samfunnet på sikt.

Men det sterkeste budet på kraften i de nordiske velferdssamfunn kom likevel best til syne da tryggheten ble satt på den ytterste prøve og terroren ble møtt med 200 000 rosebærende demonstranter for demokratiet.

Islands Guðbjartur Hannesson setter folks velferd først under krisen

Vi har lært at et statlig velferdssystem er enormt viktig og en forutsetning for et sunt arbeidsliv, sier Islands velferdsminister Guðbjartur Hannesson. Derfor har trygghet for velferden hatt førsteprioritet under krisen.

PORTRETT

06.09.2011

TEKST BERIT KVAM FOTO: ÓMAR ÓSKARSSON MORGUNBLAÐIÐ SCANPIX

Neste år vil Islands inntekter dekke statens utgifter. Fra 2013-2014 vil landet starte tilbakebetalingen av lån med renter. En forventet vekst i 2011 på 2,5 prosent overstiger forventningene i andre europeiske land, men restitusjon tar tid.

- Jeg synes ikke det går hurtig nok, sier velferdsminister Guðbjartur Hannesson til Arbeidsliv i Norden.

Det går trått med investeringer i næringslivet. Regjeringens lovete gjeldssanering er godt i gang, men fortsatt venter mange familier og bedrifter på at de skal få hjelp. Arbeidsløsheten går sakte ned, men andelen langtidsledige øker. Unge med lav utdanning er mest utsatt. Det bekymrer, og der har ministeren grepet inn med nye tiltak.

Partene i arbeidslivet kunne glatt ha bidratt til en vekst på 4 prosent hvis regjeringen hadde fulgt deres råd, sier de.

Vilhjálmur Egilsson, direktør for islands industriforbund (SA) smilte likevel fornøyd da jeg beundret utsikten hans. Dette er det fineste kontoret i Reykjavik forsikret han. To av fire vegger er av glass. Blå himmel, havblikk og båter som glider i horisonten ga et storslått inntrykk. Men, velferdsministerens utsyn kan konkurrere. Han er ikke bare tett på hav og havn, men ser også hjembygda i det fjerne.

- Ser du bebyggelsen der borte? Det er Akranes. Det er der jeg kommer fra, sier Guðbjartur Hannesson og peker.

Om det er denne tettheten til røttene, til hjembygda og til havet som til alle tider har vært så avgjørende for islendingenes velferd, som også har preget hans tilnærming til politikken skal være usagt, men å trygge velferden under krisen har vært en hovedmålsetting, når de ellers har strammet livremmen kraftig. En målsetting ikke bare for han, men for den rød-grønne regjeringen og et tverrpolitisk flertall i Alltinget.

Gudbjartur Hannesson har fulgt opp- og nedgangstider fra politikerplass. Han ble innvalgt til Alltinget i 2007 for Sosialdemokratene. I september 2010 ble han utnevnt til sosial-, trygghets- og helseminister og fikk i oppgave å slå dette ministeriet sammen med arbeidsministeriet til et nytt velferdsministerium fra januar 2011. Med knapt halvparten av statsbudsjettet til rådighet har han arbeid, helse og velferd til hele folket som sin oppgave. Rettesnoren er klar.

- Vi skal beholde og styrke velferdssystemet. De ulikhetene som oppsto i oppgangstiden skal vi bygge ned igjen. Den uroen og opptøyene som vi ser i mange land nå, skyldes i stor grad en urettferdig fordeling av godene. Det skal vi arbeide mot, forsikrer han.

Han har erfart at også islendingene sier fra når tilliten til myndighetene går tapt, slik folket tok til gatene og presset daværende statsminister Geir Haarde til å gå av, dager etter at han den 6. oktober 2008 hadde holdt sin historiske TV-tale der han informerte det islandske folket om at islandske banker var konkurs og landet i krise med en gjeld som senere skulle vise seg å ha et omfang på 14-15 000 milliarder islandske kroner og tilsvare 10 ganger statsbudsjettet.

Da Geir Haarde hadde avsluttet sin tale til nasjonen med ordene: "Gud bevare Island", brøt panikken løs. I løpet av to dager var butikkene tomme for frysebokser og folk sto i kø for å hamstre mat. Det var starten på en nedtur som skulle føre til at også mange privatpersoner og bedrifter gikk konkurs, og fortsatt sitter fanget i gjeldsfella.

Icesave

Senere har folket, to ganger gjennom folkeavstemming sagt nei til regjeringens forslag til Icesave avtalen med Storbritannia og Nederland. Nå er det opp til EFTA domstolen å avgjøre

om Island kan nekte å betale deler av nettbankens gjeld slik de to landene krever. Gudbjartur Hannesson ledet forhandlingene om Icesave, og la frem både ett og to og tre forslag, forteller han.

- Vi oppnådde bred enighet om de endringene vi la til grunn i den første avtalen, og den ble vedtatt av Alltinget og presidenten, men ble ikke godkjent av Storbritannia og Nederland så forhandlingene fortsatte. Det andre og det tredje forslaget, gikk til folkeavstemming og begge ble nedstemt av et stort flertall i folket.

- *Hvilke følelser vekker ordet Icesave i deg nå?*

- Ikke noe spesielt, sier han, og har etter sigende ikke noen prestisje i dette. Men Icesave er blitt et symbol på frihet for mange, tror han.

- Jeg mente at vi skulle gjøre opp våre plikter, og mente at det var viktig for tilliten til Island internasjonalt. Om vi var lovpliktige eller ei, har det vært reist tvil om hele tiden. Det vil EFTA-domstolen svare på.

- *Vurderte han stillingen sin? Hvordan kunne regjeringen fortsatt sitte etter at folket sa nei?*

- Vi satte ikke stillingene våre inn på dette. Vi kan ikke ha folkeavstemminger hvis det betyr at regjeringen skal falle hvis de får opinionen mot seg.

Den suggererende utsikten gjennom kontorvinduene gir en filmatisk effekt. Det skjer noe hele tiden og de skiftende synsinntrykkene gir skinn av dramatikk uten at hav og havn er i opprør. Det er som en metafor for større ting. Solskinn og stille hav, men med understrømmer av uro.

- Det er klart det er vanskelig, krisen har rammet alle i Island, min familie, naboene mine, folk jeg møter på gata, og jeg vet at mange har blitt rammet hardt. Derfor har det vært så viktig å sette vern om velferden først, når vi skulle kutte i budsjettene.

Hjemmenes interesseforening

Ikke alle er fornøyde med innsatsen så langt. Hjemmenes interesseforening som kjemper for dem som er hardest rammet av gjeldskrisa, har samlet 18000 underskrifter for å få fjernet de inflasjonsindekserte lånene som bidro til at mange hjem kom i krise da inflasjonen fløy i været, forteller Andrea Jóhanna Ólafsdóttir. Med en inflasjon på det høyeste rundt 18 prosent, økte også de inflasjonsregulerte lånene med 18 prosent.

Denne situasjonen har regjeringen kommet i møte ved å si at ingen skal behøve å ha lån som overstiger 110 prosent av verdien på boligen før krisen og tilbyr derfor refinansiering via de nye bankene og boligfinansieringsfondet "Íbúðarlánasjóður", men arbeidet går ikke så fort som ønsket.

- Men det er hele systemet Hjemmenes interesseforening vil ha bort, sier Andrea Jóhanna Ólafsdóttir.

- Regjeringen arbeider med å endre låneordningen med inflasjonsindeksering, men vi har ennå ikke funnet noen god løsning, svarer Guðbjartur Hannesson.

Euro lokker

Devalueringen av den islandske kronen har hjulpet landet gjennom krisen, importen er begrenset og eksporten gir større avkastning, men enkeltpersoner og bedrifter er blitt gjeldsofre.

- Vi har behov for en sterkere valuta. Den islandske kronen er altfor svak og gjør et lite land utsatt for spekulasjoner.

- Bankene lekte jo med den islandske valutaen før konkursen, nå har vi laget et mye strengere regelverk, sier Guðbjartur Hannesson og taler samtidig varmt for Euro.

- En sterkere valuta, som Euro, er det viktigste argumentet for å gå med i EU. Da vil vi unngå de store svingningene i inflasjonen.

Utfordrende parter

Det er ikke bare når det gjelder utsikten, Industriforbundets leder, Vilhjálmur Egilsson, utfordrer velferdsminister Guðbjartur Hannesson og regjeringen. Alliansen mellom arbeidslivets parter kan utfordre enhver maktposisjon. Pensjonsfondet er et uavhengig fond der både arbeidstakere, arbeidsgivere og staten bidrar. Det har gjennom årene bygget seg opp til å representere verdier på omkring 2000 milliarder islandske kroner hvorav 400 milliarder er investert i utlandet, og kan spille en mektig rolle.

Nå er arbeidslivets parter utålmodige og vil blant annet ta i bruk Pensjonsfondet for å øke investeringstakten. Krisen har satt Island fem år tilbake i tid. I dag er den islandske økonomien på samme nivå som den var i 2004/2005.

Hvis partene i arbeidslivet fikk bestemme ville veksten allerede i år kunne komme opp i 4 prosent, ikke 2,5 prosent slik prognosene anslår. De vil ha fortgang i utbygging av vannkraft og jordvarme som Island er så rik på, og tilby aluminiumsindustrien den billige kraften de trenger for å investere i et nytt aluminiumsverk i Reykjanes. Dessuten vil de bruke midler fra Pensjonsfondet og bygge veier i et joint venture med staten, der bilistene gjennom bompenger skal gi inntekter tilbake til Pensjonsfondet. I tillegg er det strid om endringene i kvoteordningene for fisket som regjeringen arbeider med.

Misnøyen med farten og løsningene er såpass at jeg undret meg over om lederen for ASI (islandsk LO), Gylfi Arnbjörnsson, som organiserer 63 prosent av arbeidstakerne i Island egentlig ville iføre seg statsministerens kappe, da jeg snakket med han. Men, nei. Dette er det nordiske trepartssamarbeidet. Da har arbeidstakerorganisasjonene innflytelse, svarte

han. Spørsmålet lå likevel i luften da jeg senere møtte Velferdsminister Guðbjartur Hannesson.

- *De er sterke og vil utøve makt? Er velferdsministeren utfordret?*

- Sånn ser ikke jeg det. Det er ikke et spørsmål om å konkurrere om makt, men å diskutere løsninger, og der er vi jo ikke alltid enige. Men vi har hatt et veldig god og nyttig samarbeid gjennom denne perioden, sier velferdsministeren.

Han er også utålmodig, for eksempel når det gjelder å hjelpe små og mellomstore bedrifter som har overlevelsessevne, ut av gjeldsvanskene slik at de kan begynne å produsere og ansette folk. Ifølge Sentralbankens kvartalsrapport nr. 1 i 2011 ble 37 prosent av små og mellomstore bedrifter i Island insolvente under krisen. De har ikke penger til å betale gjelden sin.

- Mange av disse bedriftene har aldri vært annet enn bedrifter på papiret, opprettet for å unngå å betale skatt. Men det er også mange gode bedrifter som trenger gjeldssanering, og der må bankene få fortgang i sakene, sier Guðbjartur Hannesson, og understreker nødvendigheten av å skape arbeidsplasser.

Arbeidsløsheten er et stort problem. I europeisk sammenheng ligger Island med 7 prosent ledighet lavere enn gjennomsnittet. Men langtidsledigheten er økende og representerer 60 prosent av de arbeidsløse, og de unge er særlig utsatt.

- Vi kan få en tapt generasjon, advarer Industriforbundets (SA's) direktør Vilhjálmur Egilsson, som både frykter at fremtidens arbeidskraft skal få en dårligere tilknytning til arbeidslivet, men også at bedriftene ikke skal ha tilgang til kompetansen de trenger.

Nå ønsker partene i arbeidslivet å formidle arbeidskraften selv, i samarbeid med de lokale fagforeningene. I tillegg til Pensjonsfondet har partene i arbeidslivet i løpet av 2000-tallet bygget opp et Rehabiliteringsfond som skal hindre for mange uføre i arbeidslivet, og et Utdanningsfond som skal gi støtte til opplæring og kvalifisering for å sikre kompetanse og hindre at folk faller utenfor. Slike tiltak bidrar også til å holde arbeidsgivernes utgifter nede og sikrer at arbeidstakernes Pensjonsfond rekker til fremtidens pensjoner.

Samtidig kan det tolkes som at arbeidslivets organisasjoner spiser seg inn på den offentlige velferden. Ved siste kollektivavtale, som ble konkludert i juni og skal vare frem til 2014, ble partene enige med regjeringen om at de som en prøveordning skal ta over 25 prosent av arbeidsformidlingen. Foreløpig er ikke prosjektet utformet.

- Som arbeidsdirektør må jeg si at alt som leder til at flere kan komme i jobb, er bra. Hvordan dette er tenkt, vet jeg ikke,

kommenterer arbeidsdirektør Gissur Petursson, noe skeptisk.

Professor og velferdsforsker Stefán Ólafsson, som sitter i styret for Direktoratet for sosialforsikring, er også skeptisk. Han er imot en privatisering av velferden, sier han.

- Er det en privatisering velferdsministeren ønsker?

- Nei, det er en misforståelse. Dette er et prøveprosjekt som skal utformes i løpet av høsten, og det skal skje i samarbeid med Arbeidsdirektoratet.

Det er ifølge partene, en mismatch på arbeidsmarkedet. Det er bedrifter som trenger arbeidskraft, men ikke får tak i den kompetansen de trenger, samtidig som ledigheten er høy og langtidsledigheten biter seg fast.

- Da tror vi at vi kan klare å gjøre jobben bedre enn den offentlige arbeidsformidlingen, sier Vilhjálmur Egilsson, Industriforbundets, direktør.

Det synes velferdsministeren det er verdt å prøve ut.

- Hva er din viktigste lærdom fra krisen?

- Den viktigste lærdommen er at tiltroen til at det frie markedet finner de beste løsningene, har vist seg å spille fallitt. Markedet virker ikke sånn. Vi trenger et godt regelverk og sterke lover som kan hindre kjeltringer og andre i å utnytte systemet. Vi hadde altfor få regler, det gjør det også ekstra vanskelig nå når vi skal løse problemene.

- Dessuten har vi lært at et statlig velferdssystem er enormt viktig og en forutsetning for et sunt arbeidsliv, sier Islands velferdsminister Gudbjartur Hannesson til Arbeidsliv i Norden

Norden klarade krisen väl men välfärdsmodellen bör anpassas

De nordiska länderna tog sig igenom finanskrisen som inleddes 2008 med flaggan högt. Den välfärdsmodell som präglar de fem länderna visade sig vara effektiv. Nu skakas världens ekonomi återigen. Är den nordiska modellen fortfarande en gyllene medelväg mellan den mer brutala anglosaxiska modellen och den brist på statsfinansiell kontroll som funnits i många Medelhavsländer?

TEMA

06.09.2011

TEXT OCH FOTO: BJÖRN LINDAHL

- Kärnan i det som brukar kallas den nordiska välfärdsmodellen är att jämna ut villkoren så att alla invånarna ska kunna utveckla sig och samtidigt behålla den ekonomiska konkurrenskraft, säger professor Bjørn Hvinden, som leder det

Nordic Centre of Excellence som sedan 2007 haft uppgiften att ompröva den nordiska välfärdsmodellen.

Det är denna balans som är så svår att uppnå när världsekonomin skakar och när, som Sveriges statsminister Fredrik Reinfeldt uttrycker det, "en skuldstorm rullar in och det måste byggas rejäla skyddsvallar i form av ökade säkerhetsmarginaler i ekonomin".

I klartext: Det finns inget utrymme för reformer eller motkonjunkturpolitik.

Den nya stormen kommer bara tre år efter den förra krisen. Den drabbade det minsta nordiska landet, Island, hårdast. Förtroendet för att politikerna kunde hantera situationen höll på att bryta samman. Men när den internationella valutafonden, IMF, den 26 augusti i år genomförde sin sjätte och avslutande genomgång av landets ekonomi var slutsatsen klar:

"Målen har nåtts och landet är på väg att återhämta sig".

Att ett nordiskt land tvingas ta emot lån från IMF kan förstås ses som att välfärdsmodellen kollapsat. Men som det framgår i vårt tema skedde omstruktureringen på Island inte genom att välfärdsstaten monterades ned, utan tvärtom genom en massiv satsning på att upprätthålla sysselsättningen och på åtgärder så att ingen skulle tvingas lämna sina hem på grund av att de inte klarade av banklånen. När Island fick problem, kom också hjälpen snabbt från de övriga nordiska länderna i form av garantier och lån.

Den andra sidan av modellen

Även om den ekonomiska konkurrenskraften haft mest uppmärksamhet har den andra sidan av välfärdsmodellen – att invånarna ska ha lika möjligheter till utveckling – fått förnyad aktualitet efter de våldsamma kravaller som skakat flera europeiska länder, och de regelrätta upploppen i flera brittiska städer i sommar.

Kontrasten till det sätt brittiska politiker reagerade är stor mot Norge, där en norsk terrorist den 22 juli dödade 77 personer genom ett bombattentat mot regeringsbyggnaderna och en massaker på ungdomspolitikerna från Arbeiderpartiet. Det är det största angreppet på demokratin i ett nordiskt land sedan kriget.

Reaktionen från statsminister Jens Stoltenberg var att be om mer öppenhet och mer demokrati. 200 000 människor samlades i Oslo och i andra norska städer med rosor i händerna.

- Mycket talar för att terrorangreppets omfång och brutalitet, och de målgrupper den riktade sig emot utlöste ett mer situationsbestämt och akut behov att dela sin förfaran och sorg och att stå tillsammans på tvärs av de vanliga politiska skiljelinjerna, säger Bjørn Hvinden.

- Upploppen i de brittiska städerna skapade inte något liknande behov. Det norska och brittiska reaktionsmönstret kan därför knappas jämföras. Nu har vardagen börjat igen i Norge, med en kamp om var ansvaret och skulden ska placeras och de underliggande stridsfrågorna om omfånget av invandringen börjar åter debatteras, säger han.

Svaga punkter

För när Bjørn Hvinden och hans kolleger har studerat den nordiska välfärdsmodellen finns det svaga punkter.

- Vi har undersökt om modellen verkligen leder upp till det som den lovar i form av att bekämpa fattigdomen och ojämlikheten i inkomster. Vi har sett på hur hög sysselsättning män och kvinnor har. Vi har också jämfört Norden med andra länder i OECD för att se om de verkligen är så annorlunda som det hävdas.

- Svaret är att de nordiska länderna befinner sig ungefär där man skulle förvänta sig att de skulle göra, utifrån vad som sägs om den nordiska välfärdsmodellen. Men de har sällskap av vissa andra rika OECD-länder och genomsnittstalen döljer att det finns betydande skillnader inom befolkningen i de olika nordiska länderna.

Den låga sysselsättningen för handikappade och vissa etniska grupper är två områden där länderna inte når upp till sina egna ambitioner.

Norge ligger lägst med bara 45 procent av de handikappade som arbetar, mot 61 procent på Island. För invandrare är talen mer lika, men inte helt jämförbara. Där ligger andelen på 62 – 64 procent.

- Vad som behövs för att alla ska ha samma chans är en "anpassad välfärdsmodell". Jämlikhet behöver inte betyda att vi är helt lika, säger Bjørn Hvinden.

Backlash mot multikulturalism

Han tänker då inte på en positiv särbehandling, som när speciella, kvinnliga professurer upprättas, utan att det tas hänsyn till behoven som vissa grupper kan ha. Det kan handla om ramper eller hissar i byggnader för att handikappade ska kunna röra sig i dem, eller att det finns möjlighet att få halal-mat i företagets restaurang.

- I många länder, inte minst i Danmark har det varit en backlash mot det som folk har uppfattat som multikulturalism. Men trots det som ofta hävdas från invandringsskeptiskt håll anser jag att i huvudsak så är det invandrarna som anpassar sig till att de nu lever i ett annat land, och inte majoriteten som ändrar sina vanor och levnadssätt på grund av invandrarna.

Han understryker att ordet "anpassad" inte utan vidare betyder att mångfalden dyrkas och firas, som i de allra mest idealistiska versionerna av multikulturalism, där allt som var annorlunda och olikt ens eget upphöjdes till något positivt.

- Det som vi uppfattar som den nordiska välfärdsmodellen kan undergrävas på många sätt. Det grundläggande är ju väljarnas vilja och förmåga att skatter och överföringar ska fortsätta vara utjämnande, och löntagarnas vilja och förmåga till att fortsätta en förhållandevis solidarisk lönepolitik.

Den demografiska utvecklingen kommer enligt Bjørn Hvinden att ställa de nordiska länderna inför ett tryck om att sträma åt, samtidigt som förväntningarna och efterfrågan av ekonomisk trygghet och tillgång till omsorgstjänster i ålderdomen kommer att öka.

- De nordiska länderna kan lösa något av arbetskraftsunderskottet genom invandring, men då aktualiseras återigen förmågan att ta med ökad mångfald på köpet, säger han.

For å hjelpe folk og bedrifter som havnet i gjeldskrise har regjeringen implementert et omfattende gjeldsletteprogram. Ingen skal behøve å ha høyere gjeld enn 110 prosent av boligens verdi. Foto: Johannes Jansson

Utjevning drivkraft bak Islands suksess

Høyere skatter for dem som har mest, skjerming av de fattige og gjeldslette for bedrifter og husholdninger som gikk i lånefella, er litt av oppskriften for å få en konkurs stat på rett vei, viser erfaringer fra Island. Dessuten trengs det grundig opprydding etter festen, å få orden i økonomien og hindre at skurkeri kan gjenta seg.

TEMA

06.09.2011

TEKST OG FOTO: BERIT KVAM

Det så så flott ut. Private jetfly på rekke og rad på flyplassen. Forretningsfolk som fløy av sted til sine nye villaer i utenlandet og luksusbåter i Middelhavet. Avisene skrev om de rikes suksess. Vanlige folk fikk tilbud om å låne penger sånn at de kunne øke sitt forbruk, kjøpe sommerhus og ta del i festen. Det var som i Amerika. Når det så kollapser er det vanlig folk som må betale gildet. De rike har selvfølgelig også mistet mye, men de har fortsatt mye.

Professor Stefán Ólafsson ved Universitetet i Reykjavik legger ut, med humor og ironi, men han har vært rasende. Rasende over at det fikk gå så langt, og sjokkert over hvor lett det var for den finansielle eliten å ta makten over landet. "De tok over makten i landet".

- Grådige businessfolk og bankeiere fikk lov til å gjøre hva de ville, og da drev de nasjonen nesten til konkurs. Regjeringen og Sentralbanken sviktet fullstendig. Politikerne på høyresiden hadde en voldsom tro på at når de rike gjorde det så godt, ville nasjonen profitere på det. Helt tåpelig, for det de gjorde var å stikke sugerøret ned i økonomien her og eksportere pengene til utenlandske skatteparadiser. De sugde kraften ut av økonomien.

- *Hva er lærdommen?*

- Den store lærdommen er at uregulert kapitalisme er livstruende for nasjoner. Finansinstitusjoner og selskaper må ha begrenset frihet og underlegges streng regulering til fellesskapets beste.

Krisen ser han som en prosess der Island får rensket bort den sykeste delen av økonomien. Samtidig er det positivt at krisen ikke ble så dyp som fryktet.

Regjeringens gjeldsbyrde ble ikke så tung som ventet, og reduksjonen i bruttonasjonalprodukt (BNP) ble ikke så stor som antatt. Den reduserte verdien på den islandske kronen har gjort at nedgangen i produksjonen ikke ble så stor som fryktet, og eksportindustrien har gjort det bra. Dessuten har arbeidsløsheten ligget under gjennomsnittet i EU under hele krisen.

- Men selvfølgelig, sier Stefán Ólafsson, folk har opplevd nedgang i reallønnen, gjelden har steget på grunn av inflasjonen og husprisene har falt. Sist høst begynte reallønnen å

stige litt, og det fortsetter i år, ikke mye, men litt. Nedgangen i reallønnen var på 12 prosent, vi fikk tilbake 2 prosent, og hvis inflasjonen ikke blir for sterk, vil reallønnen også i år gå litt opp.

Gjeldssanering

For å hjelpe folk og bedrifter som havnet i gjeldskrise har regjeringen implementert et omfattende gjeldsletteprogram. Strategien overfor privatpersoner har vært å hjelpe dem mest som tjener minst, gjennom for eksempel en ordning som bestyres av Ombudet for gjeldssanering. Den innebærer at gjelden kan settes til 70 prosent av boligens verdi. Den generelle gjeldsletteordningen administreres av bankene. Denne innebærer at ingen skal behøve å ha høyere gjeld enn 110 prosent av boligens verdi i dag.

Samtidig har man gjennom et samarbeid mellom regjeringen, bankene, og andre långivere som Pensjonsfondet og boligfinansieringsfondet "Íbúðarlánasjóður", fått til en ordning der privatpersoners gjeld er skrevet ned til det nivået gjelden var på da krisen inntrådte i 2008.

- Man behøvde ikke en gang søke, du måtte bare gi beskjed hvis du ikke ønsket dette, sier Stefán Ólafsson og forteller at mellom 40 og 50 tusen mennesker har tatt del i ordningen. Det betyr at de som hadde bærekraftige lån før krisen inntrådte, skulle være OK i dag, sier han.

Et problem var at de som ikke hadde mulighet til å betale gjelden, og ikke deltok i en av gjeldsletteordningene, fikk den delen av gjelden som de ikke klarte å betale, lagt oppå det opprinnelige lånebeløpet. Det kunne ha betydd en kontinuerlig økning av det opprinnelige lånebeløpet. Men myndighetene satte en tidsbegrensing, slik at lengden på nedbetalingen bare kunne øke med 3 år i forhold til den opprinnelige tilbakebetalingsplanen. Det som da måtte gjenstå, ville bli avskrevet.

- Fremgangen avspeiler en utrolig suksess, hvis du tenker gjennom det, sier Stefán Ólafsson. Det har regjeringen klart ved å øke skattene for midlere og høyere inntekter og ved å kutte utgifter, og til tross for det har regjeringen kunnet hjelpe med gjeldslette til hjemmene. De har samtidig økt minstepensjonen med 20 prosent i 2009, og senket skatten litt, for å skjerme dem med de laveste pensjonen, mens folk med midlere og høyere pensjoner fikk et lite kutt i pensjonen.

Næringslivet ikke fornøyd

Direktøren for Industriforbundet, SA, Vilhjálmur Egilsson, er enig i at det er blitt gjort mye bra:

- Regjeringen har klart å stabilisere situasjonen på de fleste områder, de offentlige finansene er under kontroll og vi får balanse i statsbudsjettet i overskuelig fremtid, sier han, men han er likevel utålmodig.

- Vi er ikke fornøyde. Vi synes regjeringen kunne gjøre det så mye bedre enn de gjør. Vi synes det går for sakte. Vi må ha økte investeringer i næringslivet. Det er nøkkelen til økt vekst og lavere ledighet. Vi må en vekst på minst 4-5 prosent over en periode fremover for å ta igjen det vi tapte under krisen. Nå er prognosene for vekst i bruttonasjonalprodukt i 2011 på 2,5 prosent, sier han.

- Er 4-5 prosent vekst realistisk?

- Vi ser det som helt realistisk, sier Vilhjálmur Egilsson.

Problemet slik han ser det, er en manglende politisk vilje til å utvikle de store energiresursene som Island har, og som kan sikre investeringer i aluminiumsindustrien og andre energikrevende næringer.

- Vi har store prosjekter så å si på hånden, så det er veldig skuffende at det går så sent.

Skuffet er han også over fiskeripolitikken. Regjeringen har foreslått et nytt forvaltningsregime i fiskeriene og har dessuten økt skattenivået i næringen.

- Det har skapt usikkerhet og tilbakeholdenhet når det gjelder investeringer og fornyinger i sektoren, sier han.

Han er også lei for at det går for sakte med regjeringens gjeldsletteprogram. Bedrifter som går inn på regjeringens gjeldsletteprogram med bankene, kan få frosset gjelden slik at de kan fortsette forretningsdriften, men de kan ikke ta opp ytterligere gjeld for å investere og skape arbeidsplasser og vekst.

- Det er kanskje ikke regjeringens feil som sådan, prosessen pågår, men den går for sakte. Alt står på vent.

- Vi er så frustrerte. Hvis vi kunne øke investeringene, ville vi se at arbeidsløsheten ville gå ned og det ville være lettere å takle underskuddet på budsjettet, og vi kunne være på god vei til å nå nivået før krisen. Vi tror at det ville være mulig å nå tilsvarende nivå som før krisen i 2015, men sånn som det ser ut nå, tror jeg ikke vi kommer dit før i 2020 – kanskje, sier Vilhjálmur Egilsson fra arbeidsgivernes hovedorganisasjon, SA.

- Slik jeg ser det innebærer krisen et tilbakeslag på 5 år. Vi var blant de rikeste nasjonene i vesten 5-6 år før kollapsen. Nå er vi på 14. plass, det er vel ikke så ille? spør Stefán Ólafsson.

Er sinnet snudd til optimisme?

- Renselsesprosessen må gjennomføres først. Den er ikke overstått. Det går ganske bra, og bedre enn vi hadde håpet. Hvis vi handler ansvarlig fremover, slik våre nordiske venner som regel gjør, kommer det til å bli veldig bra her, sier Stefán Ólafsson, professor ved Universitetet i Reykjavik.

Les også:

OECD (2011), OECD Economic Surveys: Iceland 2011, OECD Publishing.

IMF, Press Release No. 11/ 316

Statsminister Lars Løkke Rasmussen fra Venstre på skolebesøg i valgkampen.

Valgkamp i krisens tegn

Hvilke politikere kan bedst styre Danmark igennem den aktuelle økonomiske krise, hvor stadig flere danskere frygter økonomisk fallit og arbejdsløshed? Det er det altafgørende spørgsmål i den danske valgkamp.

TEMA

06.09.2011

AF: MARIE PREISLER

Økonomi og beskæftigelse er de vigtigste spørgsmål for de danske vælgere, når de 15. september skal til stemmeurnerne for at sammensætte et nyt Folketing. Fire ud af fem vælgere vurderer, at økonomi er det vigtigste valgteema og afgørende for, hvor de vil sætte deres kryds.

Krisen kradser i Danmark. Ledigheden er lavere end i mange andre lande, men hver fjerde i den arbejdsduelige alder er på offentlig forsørgelse, og både uligheden og frygten for fattigdom er voksende blandt danskerne.

Fire ud af ti danskere føler sig direkte truet på husholdningsbudgettet af den økonomiske krise og hver fjerde frygter at miste jobbet. Det viste en nylig undersøgelse, som Analyse Danmark foretog for Ugebrevet A4 under den globale børssuro i august. Især unge og arbejdsløse ser dystert på egne fremtidsmuligheder.

Arbejdsløsheden blandt de 25- til 29-årige ligger i dag på knap ni procent, markant lavere end i lande som Spanien

og Portugal. Alligevel frygter næsten halvdelen af de unge i A4-undersøgelsen arbejdsløshed.

Blandt ledige frygter hele to ud af tre, at den økonomiske krise vil fastholde dem i arbejdsløshed, og både fagbevægelse og organisationer, der repræsenterer socialt udsatte, har udtrykt samme bekymring. De forudser, at endnu flere danskere bliver socialt og økonomisk marginaliseret, efter at reglerne er strammet, så man højst kan få arbejdsløshedsforsikring – dagpenge – i to år mod tidligere fire år. Efter to år ryger man nu på kontanthjælp, og der er samtidig indført nye restriktioner på kontakthjælpsydelsen, fx kontanthjælpsloft og starthjælp – så mange kontakthjælpsmodtagere har meget få penge at leve af.

Voksende ulighed

Danmark er i dag det europæiske land, hvor uligheden er vokset mest i løbet af de sidste par år. Ifølge en ny opgørelse fra Eurostat er forskellen på de rigeste og fattigste vokset med næsten 25 procent på få år. Den voksende ulighed tilskrives især skrappe regler for at få dagpenge og regeringens skattereform, der giver markante skattelettelser til især folk med høje indkomster. Uligheden er også blevet større, fordi personer med arbejde har haft pæne lønstigninger frem til krisens start, mens overførselsindkomsterne ikke er steget tilsvarende.

For VK-regeringen er det et centralt argument i valgkampen, at ledigheden er lavere end den var nogen dag i Socialdemokraternes seneste periode med regeringsmagten. Til gengæld er det ikke lykkedes VK-regeringen at få færre på passiv forsørgelse, selvom regeringen har ført en aktiv beskæftigelsespolitik med målrettet fokus på at skabe job. Hver fjerde var passivt forsørget, da VK-regeringen trådte til i 2001. Sådan er det stadig.

En ny opgørelse fra den internationale økonomiske samarbejdsorganisation OECD viser, ifølge Dagbladet Politiken, at den danske stat i 2009 brugte 27 milliarder danske kroner alene på administration, flexjob ordninger, revalidering og løntilskud. Derudover kommer den langt større udgift til overførselsindkomsterne til de ledige – kontanthjælp, sygedagpenge og førtidspension.

Satser på jobtilskud

Regeringen lancerede for et år siden et såkaldt aktiveringstjek, der skulle gøre op med nytteløs aktivering af arbejdsløse og i stedet at satse på at få flere arbejdsløse i job med løntilskud praktik på virksomheder. Antallet af personer i løntilskudsjob er derfor tredoblet på fire år, og to nye undersøgelser konkluderer, at virksomhedsrettet aktivering virker, og at løntilskud til job i private virksomheder kan hjælpe ledige hurtigere ind på arbejdsmarkedet – især indvandrere fra ikke-vestlige lande.

At få endnu flere ledige i løntilskud er derfor et centralt element i VK-regeringens nye vækstplan "Holdbar Vækst", som statsminister Lars Løkke Rasmussen netop har fremlagt.

Men den plan får en blandet modtagelse. De fleste ledige tilbydes nemlig løntilskudsjob i det offentlige, og både internationale og danske rapporter og jobcentre slår fast, at det kun er løntilskudsjob i private virksomheder, der fremmer chancerne for at få ordinært arbejde bagefter.

Løntilskud har også den ulempe, at de kan forvrider konkurrencen. I maj i år modtog cirka 117.000 danskere offentlig støtte til at være i job. Virksomheder med personer i jobtilskud modtager dermed reelt massiv erhvervsstøtte, lyder advarslen fra fagbevægelsen, der har fremlagt eksempler på, at virksomhederne fristes til at lade ledige med løntilskud overtage job fra faste medarbejdere til normal løn og uden tilskud.

Længere arbejdsuge eller senere pension

Regering og opposition har for længst præsenteret hver sin overordnede plan for at løse de økonomiske problemer, Danmark står i. Der er bred enighed om, at gæld og udsigten til flere ældre og færre unge indebærer behov for milliardbesparelser på de offentlige udgifter. Partierne er også enige om, at danskerne skal arbejde mere. Men de har hvert sit bud på hvordan. Regeringens 2020-plan vil afskaffe efterlønnen, så danskerne går senere på pension, mens Socialdemokratiet og SF vil have alle til at arbejde 12 minutter længere om dagen. De 12 minutter ekstra arbejde om dagen skal findes og aftales af arbejdsmarkedets parter, så den præcise udmøntning er ikke kendt, og det er derfor et centralt element i regeringens valgkampstrategi at kalde oppositionens plan for "uklar".

Ved folketingsvalgets udskrivelse var regeringen og støttepartiet Dansk Folkeparti – blå blok – lidt bagud i meningsmålingerne i forhold til rød blok – Socialdemokraterne og venstrefløjen. Til gengæld pegede 44 procent af vælgerne på statsminister Lars Løkke Rasmussen (V) som bedst i stand til at håndtere den økonomiske krise. 31 procent fandt den socialdemokratiske statsministerkandidat Helle Thorning-Schmidt bedst til at navigere landet ud af krisen.

Timo Soini och hans parti Sannfinländarna blev det finska valets stora segrare.

Populister styr i opposition

Stödet för det finländska populistpartiet Sannfinländarna har växt efter riksdagsvalet i våras. Det gör att den nya regeringen tvingas ta hänsyn till de faktorer som ligger bakom den starka uppgången, närmast efterfrågan på en mer expansiv socialpolitik som stöder de svagaste i samhället.

TEMA

06.09.2011

TEXT: CARL-GUSTAV LINDÉN, FOTO: CATA PORTIN

Det politiska livet har fortfarande inte återhämtat sig efter den chock som riksdagsvalet utgjorde. Sannfinländarna blev tredje största parti med 19 procent av rösterna, upp från 4 procent i valet 2007. Stödet har fortsatt att öka i de gallupar som gjorts efter att partiordförande Timo Soini av praktiska och principiella orsaker beslöt att inte gå med i regeringen. I mitten av sommaren fick partiet mest stöd av alla.

Inte ens den norska massakern, som fick sympatierna för andra nordiska populistpartier att rasa, har påverkat populariteten trots den ideologiska samhörigheten. Tvärtom verkar det som om allt fler finländare vågar bekänna färg nu när Soini och hans partimedlemmar blivit rumsrena genom sin stora representation i riksdagen, 39 ledamöter av 200.

Säkerheter

Än är det för tidigt att peka ut några konkreta regeringsbeslut där populisternas inflytande märks, med undantag för ett uppmärksammat exempel, nämligen Finlands krav på säkerheter för sina lånegarantier till Grekland.

Sannfinländarnas partisekreterare Ossi Sandvik säger också att han inte ser en effekt och så länge regeringen är enig är den svår att påverka. Däremot, påpekar han, kan partiet tack vare sin stora grupp riksdagsledamöter nu lättare ställa regeringen till svars eller lyfta upp hjärtenära frågor via interpellationer.

- Jag har tittat på regeringsprogrammet och det är fullt av goda avsikter. Saker och ting ska stärkas, utvecklas och utredas men de konkreta åtgärderna är ganska få.

Sannfinländarna applåderar regeringens beslut att höja grundtrygghetsstödet med flera hundra miljoner euro, ett krav som socialdemokraterna ställde för regeringssamarbete.

- Riktningen är rätt, men det omfattar inte de allra fattigaste, påpekar Sandvik.

Samtidigt höjs accisen på bland annat tobak, alkohol, bränsle och sötsaker vilket är ett steg i riktning mot plattskatt menar Sandvik.

Missnöjet fick utlopp

Politikforskarna är ense om att det var missnöjet med de traditionella stora partierna, framför allt socialdemokraterna och centern, som låg bakom Sannfinländarnas valframgång. Etablerade politiker hade glömt att lyssna på samhällets mindre lyckligt lottade, mest marginaliserade män som mobiliserade sig i protest.

Sannfinländarnas socialpolitik konkurrerar med socialdemokraterna men står på en konservativ värdegrund. Partiet vill till exempel att kvinnor som vill stanna hemma och tar hand om hemmet ska få bättre möjligheter att göra det. Docent Rauli Mickelsson, som studerat dess partiprogram, säger att innehållet för tankarna till tidigt 1900-tal då välfärdsbygget började och fortsättningen efter andra världskriget. Bilden av socialpolitiken som en enande kraft i nationen där alla ska inkluderas växer fram. Partiprogrammet är över huvud taget väldigt nationalistiskt.

Docent Ilkka Ruostetsaari påpekar för sin del att Sannfinländarnas socialpolitiska ambitioner inte konkretiserats. I riksdagen fick ordförandeposten i tre utskott, men inget av dem handskas med social- eller sysselsättningspolitik. Utskotten är försvar (partiet är för ett starkt försvar), förvaltning (där vapenfrågor, polisärenden och immigration ingår) och utrikesärenden (där partiet får utlopp för sin EU-kritiska linje).

Pådrivande

Jan Sundberg, professor i statsvetenskap, tycker sig se att socialdemokraterna positionerat sig nära populisternas linje och tagit till sig frågor som säkerheter för Greklands-garantierna.

- Där var Sannfinländarna en pådrivande kraft.

Statsminister Jyrki Katainen (Samlingspartiet) tvingades göra många kompromisser för att få ihop regeringen som består av sex partier. På partidagen i slutet av augusti konstaterade flera deltagare att Sannfinländarna nu har kontrollen över politikens dagsagenda i Finland.

Regeringen väntar med bävan på hur förslaget till statsbudget för 2012 ska tas emot i riksdagen av Sannfinländarna som redan hotat ställa till med bråk.

Opptøyer i Manchester. Foto Scanpix/Big Pictures

Manchesters arbeidsløse underklasse i fokus etter opptøyer

Hva fikk hundrevis av unge til å gå amok i Manchester og andre britiske byer i august? Debatten har gått høyt i ukene etter opptøyene som kostet fem mennesker livet og millioner av pund i ødeleggelser. Høyresiden skylder på moralsk forfall, venstresiden skylder på budsjettkutt og sosial nød. I Manchester har opptøyene satt søkelys på det store og voksende gapet mellom fattig og rik.

INNSIKT

06.09.2011

TEKST: LARS ÅDNE BEVANGER, MANCHESTER

Noen uker etter Manchesters verste opptøyer på 30 år har butikkene fått nye vinduer og bysentrum er igjen tilsynelatende normalt. Men spørsmålene rundt hvordan dette kunne skje i en by som har opplevd sterk vekst og en stor grad av

byfornyelse i de siste 15 til 20 årene preger fortsatt media og samtaler rundt folks middagsbord.

Det er liten tvil om at Manchester har et problem med det mange nå kaller en underklasse. En rapport fra Redd Barna tidligere i år viste at byen nord-vest i England har landets

høyeste andel barn som lever i alvorlig fattigdom - hele 27 prosent. Manchester har også Englands laveste levealder og i april var ungdomsledigheten på 28 prosent (landsgjennomsnittet er 20 prosent). To tredjedeler av de arbeidsløse unge er menn.

Men Manchesters politikere går ikke med på at disse mørketallene har noe å gjøre med opptøyene i august.

- Dette var folk som valgte å robbe designerbutikker i Manchester for profitt. Dette handler ikke om sosial nød, økonomisk fattigdom eller noe annet. Det er kriminell aktivitet, sier Jim Battle, nestleder i Manchester byråd.

- Manchester har en lang rekke tiltak for å takle arbeidsledighet, ungdomsledighet og for å bedre byens økonomi. Og byens økonomi opplever oppgang tross krisen i verdensmarkedet, sier Battle.

Sosialt eller moralsk forfall?

Opprøret og plyndringen som startet i London etter politiet skjøt og drepte en svart mann i bydelen Tottenham, spredte seg raskt til de to nest største byene i Storbritannia - Birmingham og Manchester. Fem mennesker mistet livet i volden, og verdier for millioner av pund har gått tapt.

Politikere fra alle partier og folk flest har fordømt det som skjedde, men ikke alle er enige med byrådsleder Jim Battle om at opptøyene ikke hadde rot i sosial nød. Det letes med lys og lykter etter en forklaring på hvordan dette kunne skje i et moderne, vestlig samfunn.

Debatten har blitt polarisert mellom David Camerons sentrum-høyre koalisjon som mener mangel på moral i enkelte samfunnsgrupper er grunnen, mens opposisjonen med det britiske arbeiderpartiet i spissen trekker fram sosiale ulikheter, ungdomsledighet og elendige framtidsutsikter for folk i fattige bydeler.

- I Manchester finner du bydeler med tredje og fjerde-generasjons arbeidsledighet, forteller Walt Crowson. Han jobber for byens Learning Skills Employment Network, en organisasjon som koordinerer ulike tiltak for å hjelpe folk i utsatte bydeler og for å få unge tilbake i utdanning og jobb.

- Manchester er ikke en homogen by, hver bydel har sin identitet. Du har et sentrum som er temmelig velstående med mange nye leiligheter og rike folk. Men så snart du beveger deg bare noen hundre meter ut fra sentrumsgrensa finner du betydelig fattigdom. Ungdom som bor her føler ikke tilhørighet til sitt eget lokalmiljø, og de føler slett ingen tilhørighet til sentrumsmiljøet, sier Crowson.

Når sjansen så mer eller mindre bød seg i august, reiste mange av disse ungdommene inn til sentrum for å raske med seg varer fra butikker i gater som ellers framstår som uoppnåelige shopping-områder. Til vanlig blir marginalisert ungdom som reiser inn til sentrum uten å ha penger å bruke of-

te bedt om å forlate private butikksentra av sikkerhetsvakter eller politi.

Forutsa opprør

Storbritannia ble hardt rammet av den økonomiske krisen i 2008. Da David Cameron kom til makten i 2010 satte hans regjering i gang store kutt i statlig sektor for å rette opp budsjettunderskuddet, og en dramatisk omorganisering av velferdssystemet. Noen spådde opptøyer da omfanget av kuttene og omorganiseringen ble klart.

I sin blogg i desember i fjor skrev økonomiprofessor Colin Talbot ved universitetet i Manchester at regjeringens økonomiske veivalg ville føre til uro og ungdom som angriper kjøpesentra.

- Jeg trodde det kom til å bli opptøyer, men ikke før i 2013, forklarer Talbot.

- Jeg mener politikerne tar feil når de sier dette ikke har noe å gjøre med sosial nød eller landets økonomiske tilstand. Forskjellen på fattig og rik har skutt i været, til og med for de som har jobb. Og det er ikke først og fremst på grunn av at folk har blitt tvunget inn i fattigdom, men fordi vi har hatt en stratosferisk økning i topplønninger - som er mye, mye høyere i Storbritannia enn i de fleste andre land.

- Jeg tror denne sosiale ulikheten har hatt en enorm effekt. Og alle bevis peker på at jo større sosiale ulikheter du har, jo mer kriminalitet får du, sier Colin Talbot.

Manglende kollektivavtaler

Storbritannias store lønns skiller har utviklet seg over de siste 30 årene, og skjøt fart under Margareth Thatchers første regjering. Hun innførte reformer som reduserte mye av fagforeningenes makt gjorde det vanskeligere å streike på lovlig vis.

Ett av resultatene har vært at bruken av kollektivavtaler har falt. Dette har bidratt til økningen i lønns skillet, sier Chris Wright fra økonomisk fakultet ved universitetet i Cambridge, som har studert dette for Storbritannias fagforeningssammenslutning Trade Union Congress.

- En av grunnene til at Skandinaviske land har verdens flateste lønsstrukturer er at kollektivavtaler er meget utbredt. De 'sosiale argumentene' for kollektivavtaler er veldokumenterte og akseptert av internasjonale organisasjoner som OECD og ILO, sier Wright.

- Dessuten har flere undersøkelser vist at nettopp nedgangen i kollektivavtaler i Storbritannia har vært en av hovedgrunnene til økningen i sosiale ulikheter over de siste tre tiårene. Antallet lavtlønnede var 13 prosent i 1979 da kollektivavtaler var vanlige, men tallet er nå opp i 22 prosent.

Professor Colin Talbot peker på at i Manchester har disse sosiale ulikhetene vært grobunn for en skygge-økonomi og annen kriminalitet som må ta sin del av skylden for opptøyene her.

- Deler av Manchester har helt klart et problem med gjengkriminalitet. Det som skjedde i bysentrum var godt organisert av kriminelle bander. Men det var også mange fra utkanten som kom for å se hva som foregikk, og som så gav seg med, sier Talbot.

Det er disse ungdomsgruppene som noen nå mener trenger hjelp til å finne sosial tilhørighet og komme seg ut av utenforskapet.

Manglende moral også på toppen

Da statsminister David Cameron kalte inn til et ekstraordinært møte i underhuset etter opptøyene, sa han regjeringen ville introdusere "en sterkere følelse av moral og ansvar - i hver by, i hver gate og i hver estate [sosialblokker]". Men det er ikke bare i samfunnets bunnlag man kan finne mangel på moral i dagens Storbritannia.

Våren 2009 ble mange politikerne selv avslørt etter å ha jukset med utgifter som de fikk dekket av staten. Finanstopper skjuler penger i skatteparadis. Bankene måtte kjøpes ut med skattebetalernes penger under finanskrisen, men sjefene fortsetter å ta ut sine kjempebonuser. Og i sommer kom avsløringene rundt tabloidjournalister som ulovlig har avlyt-

tet folks telefoner.

- Rollemodellen du finner på toppen av samfunnet sier rett og slett at hvis du har nok penger kan du gjøre som du vil, sier Colin Talbot ved universitetet i Manchester.

Selv om politikere og andre er uenige om hva som ligger til grunn for opptøyene, så har det som har skjedd satt søkelys på Storbritannias fattige bydel. Men det har også vist at mange lokalsamfunn faktisk kan stå sterke sammen for å løse alvorlige problem.

- Etter opptøyene kom folk i lokalsamfunnene ut og begynte å snakke om det som hadde hent, sier Walt Crowson i Manchesters Learning Skills Employment Network.

- Jeg tror det har ført til en mye bedre forståelse for hva folk som jobber sammen kan få til. Mange av disse ungdommene [som deltok i opptøyene] har blitt utvist fra skolen, føler de ikke har evner, føler seg verdiløse og befinner seg i en nedadgående spiral. Vi må jobbe mye for å forandre tenkemåten deres og hjelpe dem til å se på seg selv i et nytt lys. Og for å få til dette behøver vi sterke lokalmiljø, sier Crowson.

Finland söker ny lönemodell

Den finländska arbetsmarknadens parter söker med ljus och lykta efter en ny förhandlingsmodell. Eller rättare sagt: fackförbunden försöker på allt sätt övertyga arbetsgivarna om att en 40 år gammal arbetsmarknadsinstitution fortfarande har ett värde.

NYHET

06.09.2011

TEXT: CARL-GUSTAV LINDÉN

I årtionden har de ingått inkomstpolitiska helhetsavtal som förhandlats fram mellan de stora centrala fackförbunden och arbetsgivarnas centralförbund i samarbete med statens representerar. Upplägget liknar det som funnits i de övriga nordiska länderna, men som där har övergetts för länge sedan.

År 2007 vägrade arbetsgivarna vara med längre och sedan dess har diskussionen pågått om vilka nya regler som ska gälla på arbetsmarknaden.

Positionerna är låsta. Finlands Näringsliv, EK, som representerar arbetsgivarna, har nu erbjudit facket en lösning där exportindustrin först förhandlar fram ett måttfullt löneavtal med sina löntagargrupporganisationer. Därefter förväntas de tre centralförbunden FFC (centralförbund bland annat för industriarbetare och servicefacket), FTFC (tjänstemän) och Akava (akademiker) rekommendera sina medlemmar att också hålla inom ramarna för detta avtal. Våren 2012, när alla fackförbund ingått avtal, skriker sedan regeringen in och stöder löntagarna genom att sänka inkomstskatten.

Staten stöder

Statsminister Jyrki Katainen (Samlingspartiet) och finansminister Jutta Urpilainen (Socialdemokraterna) har förbundet sig till att stöda ett måttfullt löneavtal med sänkt skatt både för löntagare såväl som för arbetsgivare. I de senaste lönerundorna har de offentligt anställda fått ut lönepåslag som legat över den privata sektorns. Samtidigt har antalet vilda strejker ökat framförallt i strategiska sektorer som logistik, alltså transporter och hamnar.

Näringslivet har hämtat modellen från Sverige. Centralförbundens inställning är negativ, minst sagt. De misstänker att arbetsgivarnas avsikt inte bara är att få till stånd minimala löneökningar, men också att slå in en kil mellan socialdemokraterna och FFC som står nära varandra. Dessutom har facket en rad andra arbetslivsfrågor utanför lönebiten som de vill lösa i anslutning till centrala förhandlingar.

Räddade Finland

Trepartsförhandlingarnas historia går tillbaka till 1968 då det första helhetsavtalet slöts, men grunden lades redan på 1950-talet.

Fackets representerar såväl som socialdemokraterna och vänsterförbundet understryker nu gärna att det var dessa avtal som räddade Finland ur den ekonomiska krisen under början av 1990-talet. Med tanke på de orosmoln som tornar upp vid horisonten borde arbetsgivarna följaktligen ha ett intresse av bättre samordning också nu. Men argumenten biter inte, trots att statsministern försökt marknadsföra något han kallar för en sysselsättningspakt.

Trycket på arbetsgivarna, som har statsministerpartiets öra, ökar också på grund av att arbetsministern Lauri Ihalainen (SDP) är pensionerad ordförande för FFC.

Nu har förhandlingarna mellan Teknologiindustrin, som representerar exportföretag som Nokia, och metallarbetareförbundet satt i gång. Metall kräver lönehöjningar i storleksklassen fyra procent, vilket tanke på hotbilderna kan ses som optimistiskt. Å andra sidan är verkstadsföretagens orderböcker tjocka och sysselsättningsläget bra, något som syns i en växande andel overtidsarbete.

Avlägset alternativ

Det nuvarande kollektivavtalet går ut sista september. Alla väntar nu på resultatet av dessa förhandlingar och om de bryter samman är det fullt möjligt att Finlands Näringsliv tvingas ta skeden i vacker hand och sätta sig ner med stat och centralförbund.

Just nu känns detta ändå som ett avlägset alternativ med tanke på arbetsgivarnas hårdnackade motstånd.

Regeringens ministrar har redan visat vägen för förhandlingarna genom att sänka sina egna löner med fem procent. Denna symboliska handling imponerar knappast på fackets förhandlare som för första gången sedan början av

2000-talet tvingas kämpa med det faktum att reallönerna har börjat sjunka i Finland. Under hela det senaste decenniet har de stigit snabbast i OECD tillika med de norska och cypriotiska lönerna.

Regjeringen i Norge varsler krafttak mot ufrivillig deltid

– Ufrivillig deltid er et alvorlig problem både for den enkelte og for samfunnet. Det er et mål for regjeringen å redusere ufrivillig deltid og at de som ønsker det får arbeide heltid, sier arbeidsminister Hanne Bjurstrøm.

NYHET
06.09.2011
BERIT KVAM

Ufrivillig deltid er en av utfordringene Hanne Bjurstrøm la særskilt vekt på da hun fredag 26. august presenterte regjeringens Melding til Stortinget 29 (2010–2011): Felles ansvar for eit godt og anstendig arbeidsliv.

Begivenheten er historisk. Dette er første gang det er lagt frem en slik melding om arbeidsforhold, arbeidsmiljø og sikkerhet i norsk arbeidsliv til Stortinget. Meldingen er en invitasjon om å diskutere de grunnleggende forholdene og utfordringene i det norske arbeidslivet. Et viktig formål har i den sammenheng vært å utvikle det faktabaserte og analytiske grunnlaget for arbeidsmiljøpolitikken.

Blant utfordringene meldingen omtaler er at ”enkelte bransjer, som renholdsbransjen og restaurantbransjen er preget av mange useriøse virksomheter og sosial dumping”. Dessuten pekes det på at ”deler av arbeidslivet er preget av høyt langtids sykefravær og utstøting, for eksempel innenfor helse- og omsorgssektoren og transportsektoren”.

Faren er at useriøsitet og sosial dumping skal bre om seg og svekke den norske arbeidslivsmodellen, advares det. En annen utfordring er at det norske arbeidsmarkedet blir en stadig mer integrert del av et større europeisk arbeidsmarked, med store variasjoner i lønns- og arbeidsvilkår.

Ufrivillig deltid betyr at en arbeidstaker ikke får jobbe heltid dersom han eller hun skulle ønske det. I 2010 var det nærmere 70 000 arbeidstakere som ønsket å jobbe mer enn de gjorde, hvorav tre av fire var kvinner. Men utfordringene er sammensatt.

- Det er mange arbeidstakere som ønsker deltid, sier Hanne Bjurstrøm, og understreker at det må være mulig av hensyn til egen familiesituasjon og arbeidsevne.

Krafttaket som arbeidsministeren varsler innebærer blant annet at deltidsansattes fortrinnsrett evalueres med sikte på

at denne skal være reell. Dessuten skal spørsmålet om rett til større stillingsprosent utredes.

Å redusere ufrivillig deltid krever et sett av virkemidler og innsats fra aktører både sentralt og lokalt på den enkelte arbeidsplass. Regjeringen har i 2011 satt i gang et treårig program på 75 millioner kroner for å finne praktiske løsninger.

Arbeidsministeren annonserer at hun vil invitere partene til et møte for å presentere regjeringens politikk for heltid/deltid og for å understreke partenes ansvar for å legge til rette for heltidsarbeid.

Nyt tidsskrift formidler forskning om det nordiske arbejdslivet

Et nyt tidsskrift, "Nordic Journal of Working Life Studies" vil bidrage til videreudvikling af det nordiske arbejdsliv ved at formidle forskningsresultater om udviklingstendenser, erfaringer, udfordringer og nye løsningsmuligheder i arbejdslivet.

NYHET

06.09.2011

TEKST: HELGE SØNDERGAARD HVID

Nøglen til de nordiske landes økonomiske succes ligger i høj grad i arbejdslivet. Her er der skabt en produktion, der er fleksibel og innovativt orienteret, og som har gjort sig i den globaliserede økonomi. Samtidig udgør arbejdslivet i Norden en betydelig omkostning for de nordiske velfærdsstater, idet der er mange, der ikke kan finde en plads i det moderne arbejdsliv, og som derfor skal forsørges af staten.

Der er derfor en kæmpe udfordring i at skabe og videreudvikle et mangfoldigt, udviklende, innovativt og inkluderende arbejdsliv.

Arbejdslivet i Norden skiller sig ud fra arbejdslivet i det øvrige Europa på følgende områder: Medarbejderne i de nordiske lande har større indflydelse og bedre mulighed for at lære nyt. Arbejdsintensiteten er høj. Lønniveauet er højt, og forskellene i løn og arbejdsforhold er mindre end i de øvrige europæiske lande.

Dertil kommer, at ledelsen i virksomhederne er mere dialogorienteret. Fagforeningerne er stærkere involveret i formningen af arbejdslivet og arbejdsforholdene er stærkere reguleret samtidig med at fleksibiliteten er høj.

"Nordic Journal of Working Life Studies" vil formidle forskningsbaseret viden og erfaring mellem de nordiske lande og gøre nordisk arbejdsliv mere kendt udenfor Norden. Samtidig vil tidsskriftet gerne opbygge et netværk af forskere og professionelle, der interesserer sig for udvikling af nordisk arbejdsliv. Tidsskriftet styres af en redaktion med 11 højt meriterede forskere fra fire nordiske lande. Det udgives fra Roskilde Universitet og er finansieret af Nordisk Ministerråd.

Man kan læse mere om tidsskriftet og downloade artiklerne på www.nordicwl.dk.